

Список літератури

1. Functional Food – Новая генерация пищевых продуктов // Продукты и ингредиенты. – 2005. – № 12. – С. 63.
2. Капрельянц Л. В. Функциональные продукты питания: современное состояние и перспективы Л. В. Капрельянц // Продукты и ингредиенты. – 2004. – № 1. – С.22 – 24.
3. Нечаев А. П. Пищевые ингредиенты А. П. Нечаев // Пищевые ингредиенты, сырьё и добавки. – 1999. – № 1. – С. 4 – 7.
4. Капрельянц Л. В. Функціональні продукти /Л. В. Капрельянц, К. Г. Юргачова. – Одеса : Друк, 2003. – 312 с.
5. Zaretad F. Functionality in noncalorie functional beverages / F. Zaretad // PureAppl. Chem. – 2002. – V. 74. № 7. – P. 26–32.
6. Functional Foods: Opportunities & Challenges // FoodTechnology. – 2004. – Vol. 58, Nr.12.
7. Patent US 2004/0096545 A1 United States Healthy Alternative Ready-to-Drink Energy Beverage / Mario Ferruzzi ; Filed 02.06.2003 ; Pub. 05.20.2004.
8. Patent US 2003/0104107 A1 United States Energy Drink Formula And Method / William Gillota ; Filed 10.23.2002 ; Pub. 06.05.2003.
9. Дуденко Н. В. Фізіологія харчування / Н. В. Дуденко, Л. Ф. Павлоцька. – Харків : НВФ Студцент, 1999. – 392 с.
10. Пат. 20175 А Україна, А 23L 2/00, А 23L 2/02. Енергетичні напої / Тележенко Л. М., Козонова Ю. О. – № 200607669 ; заявл.10.07.2006 ; опубл. 15.01.2007, Бюл. № 1.

Отримано 01.05.2013. ХДУХТ, Харків.

© Ю.О. Козонова, 2013.

УДК 664.8.037:634.7.002.35

Р.Ю. Павлюк, д-р техн. наук (*ХДУХТ, Харків*)

М.Л. Павлишин, канд. техн. наук (*ЛІЕТ, Львів*)

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ХАРЧОВИХ ДОБАВОК З АНТОЦΙΑНОВИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

*Розглянуто можливість переробки рослинної сировини в БАД для харчової промисловості. Досліджено фізико-хімічні властивості та вміст антоціанових сполук лікарсько-технічної рослинної сировини: ягід *Amelanchier Ovalis* і квітів *Hibiscus Sabdariffa*.*

Рассмотрена возможность переработки растительного сырья в БАД для пищевой промышленности. Исследованы физико-химические свойства и содержание антоциановых веществ лекарственно-технического растительного сырья: ягод Amelanchier Ovalis и цветков Hibiscus Sabdariffa.

The possibility of processing herbal supplements in the food industry. The physico-chemical properties and content of anthocyanin compounds medical-technical plant material: berries Amelanchier Ovalis and flowers Hibiscus Sabdariffa.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наслідки світової економічної кризи, насиченість ринку харчовими продуктами, зростання культури споживання й поінформованості споживачів, формування нових поглядів у теоріях здорового харчування людини сьогодні ставить нові завдання перед виробниками і змінює ставлення до вітчизняної галузі харчової промисловості в цілому. Сьогодні яскрава упаковка й привабливий зовнішній вигляд не є гарантією безпечності й доброякісності харчових продуктів. Жорстка конкурентна боротьба між виробниками харчових продуктів змушує їх шукати шляхи покращення якості, розширення асортименту і створення нових продуктів підвищеної біологічної цінності з використанням натуральних продуктів, у т.ч. харчових барвників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення можливості застосування нових прогресивних способів і технологій одержання харчових добавок із рослинної сировини з фарбуючою дією для виробництва продовольчих товарів зроблено вченими наукової школи Харківського державного університету харчування і торгівлі під керівництвом Павлюк Раїси Юріївни – доктора технічних наук, професора, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, академіка Міжнародної академії холоду, зав. кафедри технологій переробки плодів, овочів і молока. Аналіз літературних джерел [1–5] свідчить про те, що науковцями розроблено нанотехнології одержання функціональних харчових добавок у формі порошків, паст, замороженого пюре, екстрактів. Інноваційні технології ґрунтуються на використанні процесів криодеструкції, механодеструкції та застосуванні високих і низьких температур тощо. Високі технології дозволяють не тільки зберегти БАР у вихідній сировині, але й приводять до більшого вилучення із сировини БАР та деструкції біополімерів.

Сьогодні в Україні спостерігається дефіцит БАД з антоціановими властивостями із натуральної рослинної сировини, які придатні для виробництва безпечних високоякісних харчових продуктів. У зв'язку з цим актуальною є розробка технологій

рослинних добавок з антоціанової сировини з метою їх використання для надання кольору харчовим продуктам та для їх збагачення БАР.

Мета та завдання статті. Розробити інноваційні технології одержання рослинних добавок з антоціановими властивостями із дикорослих ягід та квітів каркаде та можливість їх використання у виробництві харчових продуктів для оздоровчого харчування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи літературні джерела ми переконуємося в тому, що перспективними речовинами за біологічною активністю та можливістю подовжувати термін придатності до споживання харчових продуктів: кремів для тортів і тістечок, безалкогольних напоїв, молочних коктейлів, морозива, сиркових десертів тощо є біофлавоноїди, зокрема, антоціани. Аналіз рослинної сировинної бази з антоціановими барвними речовинами показав, що для харчової промисловості як природні збагачувачі й харчові барвники доцільно використовувати місцеву нетрадиційну сировину, у тому числі, дикорослі плоди та ягоди. Серед останніх, на наш погляд, перспективним джерелом біологічно активних речовин, зокрема, біофлавоноїдів є ягоди дикорослих і культурних видів ірги круглолистої (*Amelanchier ovalis*) та квіти Суданської рози каркаде (*Hibiscus Sabdariffa*). Розроблені рослинні добавки у формі порошків, екстрактів, концентратів, пюре є збагачувачами харчових продуктів різними БАР: антоціанами, вітамінами, біофлавоноїдами, мінеральними елементами тощо. Вони мають імуномодуючі, антиоксидантні й протипухлинні властивості. Сьогодні ягоди *Amelanchier ovalis* та квіти *Hibiscus Sabdariffa* не знайшли належного застосування в харчовій промисловості, з них не отримано харчових барвників у вигляді порошків, екстрактів, пюре тощо.

Науковцями кафедри технологій переробки плодів, овочів і молока (ХДУХТ) та кафедри товарознавства та експертизи товарів Львівського інституту економіки та торгівлі (ЛІЕТ) розроблено прогресивні технології отримання БАД-барвників і продуктів нового покоління з натуральної плодово-ягідної сировини з високим вмістом антоціанових та інших біологічно активних речовин.

У статті обґрунтовано можливість використання БАД з антоціановими властивостями для виробництва багатьох харчових продуктів. За результатами експериментальних досліджень доведено можливість використання квітів *Hibiscus Sabdariffa* і ягід *Amelanchier Ovalis* у формі екстрактів, порошків сублімаційного сушіння і пюре з використанням криогенного заморожування й дрібнодисперсного низькотемпературного подрібнення для отримання БАД як натуральних природних барвників.

У ХДУХТ розроблено нанотехнології отримання наноструктурованого пюре, сублимаційного сушіння із дикорослих ягід та екстрактів квітів каркаде з використанням кріогенного та дрібнодисперсного подрібнення. Як інновацію використано кріогенне заморожування та дрібнодисперсне низькотемпературне подрібнення для отримання замороженого пюре з ягід ірги та шовковиці. Заморожування ягід проводили на кріогенно-програмному заморожувачі «КПЗ» за температури -35°C в середині продукту (рис. 1).

Дрібнодисперсне подрібнення заморожених напівфабрикатів здійснювали на низькотемпературному подрібнювачі за температури -10°C (рис. 2).

Рисунок 1 – КПЗ – кріогенний програмний заморожувач з програмним забезпеченням (НАУ ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»)

Рисунок 2 – Кріогенний дисембратор

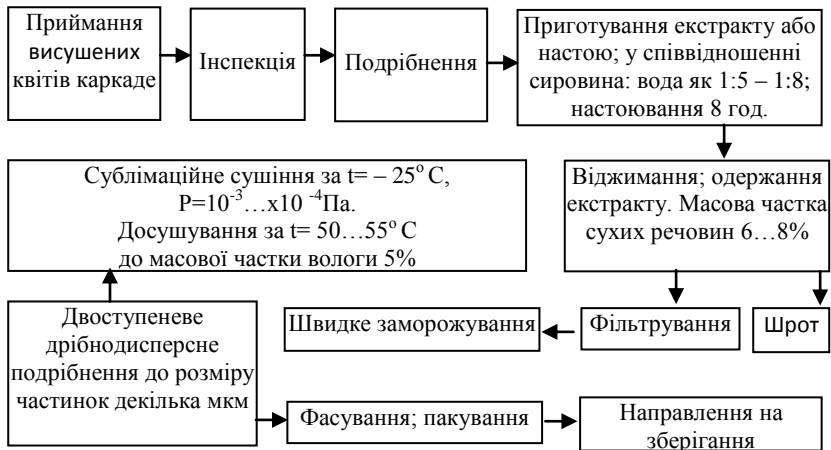
У лабораторії товарної експертизи та митної справи ЛІЕТ досліджено споживні властивості свіжих ягід ірги круглолистої (*Amelanchier ovalis*) та у формі наноструктурованого пюре; квітів Суданської рози каркаде (*Hibiscus Sabdariffa*) у формі концентрованого екстракту – сиропу.

Показано, що наноструктуроване пюре з ірги та шовковиці має в 10...20 разів менші розміри частинок, порівняно із звичайним пюре, а також поліпшені споживні властивості, в 2...2,5 рази більше низькомолекулярних БАР у вільному стані, ніж у свіжих ягодах. Отже, використана інноваційна технологія переробки ягід за умов заморожування й низькотемпературного подрібнення сировини супроводжується процесами криодекструкції та механокрекінгу, які призводять до руйнування водневих зв'язків між біополімерами й індукційної взаємодії між БАР. Таким чином, показано, що із рослинної сировини вилучається БАР в 2,5 рази більше ніж знаходиться у вихідній сировині, тобто низькомолекулярні речовини із зв'язаного стану з біополімерами переходять у вільний стан за рахунок механодеструкції. Результати досліджень наведено в таблиці 1.

**Таблиця 1 – Хімічний склад *Amelanchier ovalis*:
ягоди свіжі та перероблені у наноструктуроване пюре**

Біологічно активні та сухі речовини	Ягоди ірги	Пюре з ірги
Сухі речовини, %	24,7±0,5	24,5±0,5
Дубильні речовини (за таніном), мг в 100 г	658,3±0,05	1390,4±0,5
Антоціанові барвні речовини, мг в 100 г	3203,4±0,5	6520,2±0,5
Фенольні сполуки (за хлорогеновою кислотою), мг в 100 г	1050,6±0,5	2342,4±0,5
Загальний вміст цукрів: моно- і дисахариди, %	14±0,5	24±0,5
з них редукуючих, %	4,6	5,2
Органічні кислоти у перерахунку на яблучну кислоту, %	0,64±0,2	1,04±0,2
L-аскорбінова кислота, мг в 100 г	65,3±0,2	142,2±0,2
β-каротин, мг%	0,6±0,05	1,1±0,05
Зольність, %	1,8±0,05	1,8±0,05

У ХДУХТ разом із спеціалістами ЛІЕТ розроблено технології одержання екстрактів і порошків із квітів *Hibiscus Sabdariffa* (рис. 3).

Рисунок 3 – Інноваційна технологічна схема виробництва БАД з антоціановими властивостями із квітів *Hibiscus Sabdariffa*

Під час розробки технологій одержання екстрактів і порошків із квітів *Hibiscus Sabdariffa* експериментально визначені й обґрунтовані технологічні параметри. Екстракти готували як традиційним способом – настоюванням у водно-спиртових екстрактах з концентрацією етилового спирту 20; 40; 70%. З даних табл. 2 видно, що біологічно активні речовини фенольної групи (антоціани, поліфеноли, фенольні речовини за хлорогеновою кислотою) найкраще екстрагувалися в 70% розчині. При цьому масова частка антоціанових барвних речовин складала від 2 до 2,9%.

На відміну від традиційного способу екстрагування розроблено також технологію одержання БАД з антоціановими властивостями у формі порошків з *Hibiscus Sabdariffa*. Вона відрізняється від традиційної використанням водної екстракції подрібнених висушених квітів *Hibiscus Sabdariffa* до вмісту сухих речовини 6...7% в екстракті, що видно з рис. 1. Тут масова частка антоціанових речовин 2,0...2,2%. Екстракт заморожують при високих швидкостях, здійснюють сублімаційне сушіння за температури -25°C і досушування за температури від $+50$ до $+55^{\circ}\text{C}$ до вмісту вологи близько 5% і дрібнодисперсне подрібнення до розміру часточок декілька мкм. Сублімаційне сушіння дозволяє якнайбільше зберегти антоціанові

сполуки. Так масова частка барвних речовин у БАД з антоціановими властивостями з квітів *Hibiscus Sabdariffa* у формі порошку становить 28,6...31,5%, дубильних речовин 6...7%, органічних кислот 20...21%.

Таблиця 2 – Фізико-хімічні показники БАД із квітів каркаде з антоціановими властивостями у формі екстрактів

БАД і шрот	Масова частка					
	сухих речовин, %	етилового спирту, %	антоціанів, %	дубильних речовин (за таніном), мг в 100 г	фенольних сполук (за хлорогеновою кислотою), мг в 100 г	Органічних кислот, %
БАД з антоціановими властивостями (екстракти з <i>Hibiscus Sabdariffa</i>)	7,5	20,0	2,0	402	150	2,0
	7,6	20,0	2,0	405	170	1,9
	7,7	20,0	2,1	345	178	2,1
	7,8	40,0	2,3	456	200	2,3
	7,7	40,0	2,4	502	195	2,4
	7,8	40,0	2,3	508	206	2,6
	7,7	70,0	2,8	528	250	2,9
	7,6	70,0	2,7	550	265	3,0
Шрот після екстракції	74,5	-	10,1	2100	1600	9,3
	75,0	-	8,3	2000	1700	8,5
	76,2	-	7,8	1900	1800	7,6

Висновки. Експериментально доведено, що натуральна рослинна сировина з *Amelanchier ovalis* і *Hibiscus Sabdariffa* багата БАД, тому придатна для одержання БАД з антоціановими властивостями у формі пюре, екстракту, порошоків. Такі добавки є перспективною сировиною для харчової промисловості, у т.ч. для виробництва борошняних кондитерських виробів, безалкогольних напоїв, фіто-чайв, молочних коктейлів, фруктових-ягідних виробів, «Instant»-продуктів тощо.

Список літератури

1. Новые технологии антоциановых добавок (Новое в технологи консервирования) : монография / Р. Ю. Павлюк, В. В. Яницкий, Т. В. Крячко [и др.]. – Харьков – Киев, 2008. – 261 с.
2. Активация растительных биологично активных речовин физическими методами : монография / Р. Ю. Павлюк, Н. В. Дібрівська, В. А. Павлюк [та ін.]. – Харків : ХДУХТ, 2010. – 152 с. – (Серія «Новое в технології переробки плодів»).

3. Павлишин М. Л. Дослідження факторів впливу на стабільність натурального харчового барвника, одержаного з ягід ірги / М. Л. Павлишин, М. В. Рудавська / Вісник Львівської комерційної академії. – Львів : ЛКА, 2009. Вип. 11. – С. 12–15.
4. Павлюк Р. Ю. Інноваційні технології антоціанових барвників із квітів *Hibiscus Sabdariffa* з високим вмістом біофлавоноїдів/ Р. Ю. Павлюк, М. Л. Павлишин, С. М. Лосева / Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : [Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 45-річчю ХДУХТ] : [Тези у 2-х ч.], Харків, 18 жовтня 2012 р. – Харків : ХДУХТ, 2012. – Ч. 1. – С.158–160.
5. Розробка нанотехнологій плодово-ягідних наповнювачів у формі пюре-основ для купажних соків / Р. Ю. Павлюк, В. В. Погарська, Н. В. Дібрівська та ін. / Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : [Міжн. наук.-практ. конф., присвяченої 45-річчю ХДУХТ] : [Тези у 2-х ч.], Харків, 18 жовтня 2012 р.) – Харків : ХДУХТ, 2012. Ч. 1. – С. 174–176.

Отримано 01.05.2013. ХДУХТ, Харків.

© Р.Ю. Павлюк, М.Л. Павлишин, 2013.